УДК 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-1.18>

А. А. Котвіцька

доктор фармацевтичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
ректор

Національного фармацевтичного університету

Л. Г. Буданова

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов

Національного фармацевтичного університету

АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІННОВАТИКИ ТА ТЕОРІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОВВЕДЕНЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті здійснено ретроспективний аналіз системи вивчення іноземних мов. Встановлено, що теоретичні та методологічні основи оволодіння іноземними мовами зазнавали певних змін: від існування методів викладання іноземних мов, заснованих на вивченні граматики як засобу оволодіння логічним мисленням, до застосування гуманістичної орієнтації у психології та дидактиці.

Доведено залежність когнітивних здібностей людини від її свідомості, розвитку усної мови, зацікавленості у структурній лінгвістиці з урахуванням методів навчання, що відповідають індивідуальним особливостям студентів.

Розкрито особливості впровадження інноваційних технологій викладання іноземних мов в університетах, які доводять нерозривність інформаційно-комунікаційних вимірів та комунікативної діяльності, домінування викладача як фасилітатора, орієнтацію на освіту, активність студентів, активізацію загального та професійного спілкування іноземною мовою на основі співпраці, стратегій комунікативної взаємодії педагога та учня під час спільної дискусії та вирішення комунікативних завдань. Підкреслено, що у процесі соціальної інформатизації мовні навички підвищують інформаційну грамотність, забезпечують успішне виконання професійних функцій, пов'язаних із комунікацією в контексті глобального інформаційного простору.

Соціально-економічні перетворення та технічний прогрес привели до перегляду ставлення до методичної підтримки та навчання іноземним мовам. Це зумовило активні наукові дослідження у напрямку пошуку нових методів викладання іноземних мов, які поступово оформилися в таких педагогічних технологіях, як: особистісно-орієнтована, комунікативно орієнтована, розвивальна, інтегрована, проєктна, інтерактивні та інформаційні.

Таким чином, зміна характеру міжнародних відносин України та інтернаціоналізація та технізація різних сфер суспільного життя зробили володіння іноземними мовами нагальною потребою в практичній та інтелектуальній діяльності людини. Своєю чергою вивчення дисципліни «Іноземна мова» сприяє розширенню освітнього кругозору, соціалізації та підготовці здобувачів вищої освіти до їхньої майбутньої професійної діяльності в багатонаціональному та полікультурному світі.

***Ключові слова:** інновація, іноземна мова, педагогічні технології, освітній процес, дидактична підготовка, інноваційна діяльність, інтерференція.*

Постановка проблеми. Сьогодні знання іноземних мов відкриває можливості для професійної мобільності, працевлаштування, освіти та доступу до інформації і водночас є основою для взаємозбагачення, взаєморозуміння та співпраці. У наш час іноземна мова стає інструментом, який дає можливість її носіям краще орієнтуватися в навколишньому середовищі та ефективно виконувати професійні обов'язки.

Інтеграційні соціально-політичні та економічні процеси нашої держави формують не лише соціальне замовлення на оволодіння іноземною мовою фахівцями різних професій, а й встанов-

люють певні вимоги до її здійснення. Слід також зазначити, що під час викладання іноземних мов враховується мовна політика Ради Європи в системі підготовки майбутніх фахівців у галузі вищої освіти. Україна все більше співпрацює з Європейським Співтовариством у різних сферах, оскільки відносини з європейськими країнами стають все більш важливими. Володіння англійською мовою, яка є мовою міжнародного спілкування, та іншими європейськими мовами також є пріоритетом для нашої країни [1].

В Україні нещодавно були зроблені важливі кроки щодо реформування сфери іншомовної

освіти громадян. Отже, для забезпечення конкурентоспроможності громадян України у іншомовному середовищі необхідно проаналізувати еволюції вітчизняної інноватики та теорії впровадження нововведень у процесі вивчення іноземних мов, а також виявити й схарактеризувати інноваційні методи навчання під час вивчення іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичний розгляд цього питання забезпечує основу для широкого кола наукових досліджень, а його результати можуть бути використані як основа для подальших досліджень. Тому в соціальному та філософському контексті цивілізованих змін було розглянуто концептуальну основу інноваційного освітнього процесу, визначено нову освітню парадигму та знайдено шлях подолання її кризи (Дж. Аллак, І. Бестужев-Лада, А. Герасимчук, С. Гессен, Ф. Кумбс, В. Розін, М. Романенко, Б. Саймон, П. Саух та інші).

Підтвердження закономірностей, структури, змісту та моделей функціонування та розвитку інноваційних освітніх процесів відбувається з точки зору фактичного впровадження інновацій, їх ефективності та життєздатності (Дж. Бассет, П. Друкер, І. Підласий, О. Саранов, А. Хуторський, Н. Юсуфбекова та інші).

Наукові дослідження цих вчених охоплюють всі аспекти впровадження інноваційних технологій у професійну діяльність: теоретичні питання педагогічної інноватики (Л. Гусак, Л. Даниленко, С. Сисоєва, М. Чепіль, Л. Штефан та інші); впровадження педагогічних технологій у вищих навчальних закладах (О. Іонова, В. Паламарчук, Г. Пономарьова та інші). Вчені звертають увагу на формування у педагогів інноваційної підготовки (М. Анісімов, О. Біляковська, І. Гавриш, О. Гончарова, Т. Демиденко, Н. Клокар, К. Макагон, Л. Петриченко, В. Уруський, Шоробура та інші). Використання інноваційних освітніх систем, інноваційних технологій привертає увагу А. Алексюка, В. Беспалька, М. Васильєвої, Б. Гершунського, А. Нісімчука, О. Падалки, І. Підласого, І. Прокопенка та інших.

Метою статті є визначення та характеристика науково-дослідного напрямку впровадження інноваційних методів викладання іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що вивчення та знання іноземних мов мало велике значення в соціально економічному розвитку античного суспільства (Ассирія, Вавилон, Стародавній Єгипет, Греція та Рим). Велике значення воно мало також і в період Середньовіччя [9]. Навчання іноземним мовам у школах Європи (XVIII – початок XIX ст.) відбувалося в той момент, коли латина посідала важливе місце. Понад тисячолітня традиція викладання латинської мови у закладах освіти позначилася і на практиці

навчання нових мов [10]. Так, у процесі викладання нових західноєвропейських мов використовували ті ж прийоми, що і під час вивчення латини; під час вивчення живих мов установлювалися ті самі цілі, що й у процесі вивчення мертвих. В ті часи латинська мова розглядалася як класичний зразок єдиної граматики, що відображала форми людського мислення [1]. Тому основне значення вивчення мов педагоги вбачали у вивченні граматики як засобу оволодіння логічним мисленням. Важливу роль відігравала латинська мова у розвитку цивілізації як мова церкви, школи, науки та засіб міжнародного спілкування. Водночас з'являється перекладний метод навчання іноземних мов. Наукові дослідження дають підставу стверджувати, що поява перекладних методів, таких як граматичний, синтаксичний, лексичний або аналітичний, значно не активізувала мовленнєву діяльність студентів, учнів [7]. Причиною цього стало те, що перекладні методи були орієнтовані на загальноосвітні цілі навчання [8]. У стародавні часи повторення, аналіз, переклад та вивчення напам'ять були основними прийомами навчання. Суттєва увага приділялася лексиці, читанню, граматиці, письму та перекладу, а не вивченню мови – живому засобу спілкування [1].

У 70-х роках XIX століття буржуазія в пошуках нових ринків сировини і збуту товарів виходить за межі національних держав. За цих умов зростає попит на людей, які вільно спілкуються іноземною мовою. Тому постає питання про запровадження нових методів та прийомів навчання, які були б спрямовані на реалізацію завдань, висунутих суспільством. Процес розробки нових методів навчання, протилежних перекладним методам, в історії методики названо Реформою. Основною заслугою представників Реформи є те, що вони звернулися до живого розмовного мовлення, саме ними була створена технологія навчання усного мовлення [6]. Як свідчить проведене дослідження, з'являються прийоми активного і творчого навчання студентів, учнів [2]. Саме в цей час були створені прямий та натуральний методи, що спиралися на лінгвістичні погляди молодограматиків. Водночас молодограматика довели, що існує принцип фонетичної відповідності між спорідненими мовами [1].

У 1878 в США започатковані «курси Берліца» – перші курси з вивчення іноземних мов, які швидко набули поширення в багатьох країнах. Основні та першорядні прийоми курсів Берліца (Berlitz) – неперекладний характер викладання навчального матеріалу, перевага усного мовлення над письмовим, діалогу над монологом, велика кількість наочності, використання паралінгвістичних засобів семантизації, повторення та заучування готових зразків та індуктивний підхід до навчання граматики [8].

Під час наукового пошуку встановлено, що із середини ХХ століття і до кінця 60-х рр. у методиці навчання іноземних мов розвивався граматико-перекладний напрям, метою якого було вивчення граматики, що слугувало основою формування навчання читання й розуміння текстів іноземною мовою [1; 3]. Під час проведення практичних занять робили граматичні вправи та вправи на переклад текстів, пояснювали граматику найчастіше рідною мовою. Якщо студент чи учень був не в змозі виправити свою помилку самостійно, то викладач це робив за нього [6]. У своїх працях М. Дем'яненко [1] звертає увагу на те, що студенти та учні здебільшого не володіли вміннями вільного спілкування, але ж опанування граматикою допомагало перекласти іноземний текст. Таким чином, володіння іноземною мовою зводилося лише до роботи із словником і знання граматичних правил. На думку В. Расторгуєва [1], така технологія вивчення іноземних мов зазнавала як заслужених нарікань, так і визначення позитивних сторін. З одного боку, граматико-перекладний метод допомагав засвоювати граматику на дуже високому рівні, а з іншого – він був прийнятний для людей із добре розвинутим логічним мисленням, для яких природно сприймати мову саме як сукупність граматичних формул. Основним же недоліком граматико-перекладного методу вважалося те, що він створював ідеальні передумови для виникнення мовного бар'єра [4].

Науковці-дослідники О. Михайлова, Є. Пассов, С. Шатилов та інші вважали, що до початку 70-х років основними характеристиками нових технологій навчання іноземних мов були: практична орієнтація на навчання, диференційовані методи навчання, які повинні бути виражені в кожному виді мовленнєвої діяльності; комплексний підхід до організації мовного матеріалу, комунікативна спрямованість навчання [3].

Водночас у Загребі науково-методичний центр педагогічного інституту в Сен-Клу та інститут фонетики запровадили аудіовізуальний метод [1; 3]. Таким чином, у 70-і роки набули розвитку аудіовізуальні засоби, що сприяли виникненню лінгафонних курсів і лінгафонних кабінетів. Науковець дослідник Ж. Витлін вважає, що «основними недоліками «аудіовізуального методу» є відсутність зворотного зв'язку «студент – викладач» та неможливість у повсякденному спілкуванні послуговуватися тільки завченими фразами й зворотами» [1].

Аналіз наукових джерел довів, що сугестопедична система навчання стала одним із способів удосконалення та підвищення ефективності оволодіння іноземними мовами [4; 5]. Вживання сугестопедії значно збільшувало обсяг матеріалу, що запам'ятовувався за рахунок паралельного надходження інформації на усвідомленому й не усвідомленому рівнях і створення установки на

активізацію резервів особистості [4]. Відомо, що під час одного сугестопедичного сеансу запам'ятовувалися значення 1 000–1 200 слів [2]. Науковці Г. Лозанов, Л. Виготський виділяли три принципи сугестопедії: принцип «радості й ненапруженості», принцип «єдності усвідомлення й неусвідомлення» та принцип «взаємозв'язку сугестії» [4]. Отже, у кінці 60-х – початку 70-х років на базі сугестопедичної системи навчання Г. Лозанова було створено низку визначених методик, технологій інтенсивного навчання іноземних мов, таких як: емоційно-смысловий метод, метод активізації резервних можливостей особистості та колективу, сугестокібернетичний метод [4]. Головне значення системи Г. Лозанова – це новий підхід до особистості того, хто навчається, новий стиль педагогічного спілкування. Водночас упровадження наявних методик і технологій викладання не забезпечувало знань іноземної мови, не сприяло формуванню продуктивних навичок, умінь вільно користуватися іноземною мовою [5].

У 1980–90-ті роки глобальні економічні зв'язки нашої держави на світовому ринку змінили ставлення людей до вивчення іноземних мов та забезпечили навчально-методичну підтримку освітнього процесу. Вищезазначене призвело до активних пошуків розробки нових методик навчання, що поступово перетворилися у технології навчання – комунікативно-орієнтовану (І. Бім, Ю. Пассов), інтенсивну (Г. Китайгородська), інтегровану (Е. Шепель, І. Бім), розвивальну (Р. Мільруд), особистісно-орієнтовану (А. Границька) та інші [1; 6; 7].

У процесі проведеного дослідження виявлено, що головним надбанням інтенсивної технології навчання є швидке отримання бажаного результату: оволодіння комунікативними компетенціями за відносно короткий час. Позитивним аспектом цієї технології є можливість сформувати психологічно комфортну атмосферу на практичних заняттях.

Але, за ствердженням науковців, ця технологія не позбавлена недоліків: дуже великий обсяг нового матеріалу, що дається за одне подання (150–200 нових слів, 30–50 мовних кліше й декілька типових граматичних явищ) [10]; навчання передусім усних форм спілкування: читання й аудіювання, письмові ж форми спілкування при цьому стають другорядними, чого не можна допускати під час навчання іноземних мов [7]. У 80-х і 90-х роках одним з найперспективніших напрямів розвитку інтенсивних технологій навчання іноземних мов були інформаційні, інформаційно-комунікаційні, а саме: комп'ютерні технології, Інтернет-ресурси та мультимедійні технології. Наприкінці ХХ століття мультимедійні технології для викладання іноземних мов почали активно розвиватися. Вони забезпечували гіпертекстову презентацію матеріалів, створювали відповідний емоційний фон, який підвищував ефективність засвоєння матеріалу [9].

У 1988 р. завдяки посиленню психологічного складника наукового змісту, що займається аналізом мовної комунікації, одним з основних напрямів вивчення іноземних мов є зосередження на особистісно-орієнтованих технологіях навчання. Ці технології відображають нову освітню філософію, залишаються у вітчизняних методах викладання іноземних мов і зараз є одним з основних методів реалізації гуманістичних ідей під час реалізації предметного навчання [7]. Вони відповідають діяльнісній природі навчальної дисципліни «Іноземна мова» [2]. У процесі наукових досліджень було виявлено, що наприкінці ХХ століття основним напрямом розвитку особистісно-орієнтованих технологій у викладанні іноземних мов є технологія навчання в співпраці, метод проєктів тощо [1]. Впроваджуючи ці технології, можна розглянути можливості та інтереси учнів, які стимулюють їх пізнавальні здібності, тим самим підвищуючи мотивацію до навчання. Ці технології допомагають об'єднати студентський колектив і дають можливість кожному студенту розкритися [10].

У процесі наукового пошуку встановлено, що активний пошук наукових досягнень у системі навчання іноземних мов відбувався у напрямі розвитку комунікативно-розвивального навчання, основним завданням якого було навчання спілкуванню [2; 6; 9]. Започаткування у 70-ті роки комунікативної технології як однієї з основних галузей комунікативної лінгвістики у викладанні іноземної мови пов'язано з іменами таких іноземних науковців-дослідників, як Д. Брунер, Д. Грін, Л. Кунч, М. Макош, Д. Уілкінс, Д. Хаймз. Основна суть цієї технології полягає не в тому, щоб надати студентам знання про мову як систему, а в тому, щоб вони були здатні на практиці використовувати комунікативні вміння й навички та почувати себе впевнено у іншомовному середовищі.

Одним із нових напрямів розвитку педагогічної технології навчання іноземної мови у 90-і роки стало уведення інтеграційних курсів. Як відомо, тенденція інтеграції різних знань з філології, країнознавства та літературознавства найбільш яскраво простежується у зіткненні з проблемою рідної мови під час вивчення іноземної. Важливим моментом є методика навчання, яка в окремих випадках у разі неправильного підходу до зіставлення рідної та іноземної мов може посилювати інтерференцію [10]. Зіставлення фактів рідної та іноземної мов під час навчання останньої важливо й у методичному плані, оскільки це значно полегшує викладання іноземної мови, допомагає її кращому засвоєнню [1; 2; 10].

Висновки. Встановлено, що теоретичні основи викладання іноземних мов зазнали певних змін: від існування методів викладання іноземних мов, заснованих на вивченні граматики як засобу оволодіння логічним мисленням, до застосування гуманістичної орієнтації у психології та дидактиці. З'ясовано, що розглянуті методи мають багато переваг, а методи та засоби, що використовуються в них, зробили значний внесок у теорію вивчення іноземних мов, увійшовши до арсеналу сучасних інноваційних технологій вивчення іноземних мов.

Список використаної літератури:

1. Витлин Ж.Л. Эволюция методов обучения иностранным языкам в XX веке. *Иностр. языки в школе*. 2001. № 2 С. 23–29.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / пер. з англ. О.М. Шерстюк; наук. Ред. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічна технологія : посібник. Харків : Основа, 1995. 374 с.
4. Шувалова И.В. Психологические факторы эффективности суггестопедии Г. Лозанова. *Иностранные языки в школе*. 1991. № 4. С. 47–51.
5. Шапран О.І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 410 с.
6. Bönsch M., Kaiser A. Basiswissen Pädagogik Band I: Unterrichtsmethoden – kreativ und vielfältig. Hohengehren, 2002.
7. Davison Ch. Information Technology and Innovation in Language Education. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2005. 304 p.
8. Lado R. Linguistics across Cultures. Applied Linguistics for Language Teaching with a Foreword by Ch. C. Fries. The University by Michigan Press, 1957. 279 p.
9. Spencer Ken. Educational Technology – An Unstoppable Force: a selective review of research into the effectiveness of educational media. *Educational Technology & Society*. 1999. № 2 (4). 34–40 pp.
10. Warschauer M. Network-Based Language Teaching. Concepts and Practice. Cambridge: CUP, 2000. 256 p.

Kotvitska A., Budanova L. Analysis of the evolution of domestic innovation and theory of innovations implementation during the study of foreign languages

The article provides a retrospective analysis of the system of learning foreign languages. It is established that the theoretical and methodological bases of mastering foreign languages have undergone certain changes:

from the existence of foreign languages teaching methods, the usage of translation to establish practical links between the native language and a foreign language.

It is underlined the dependence of a person's cognitive abilities on his consciousness, the development of oral language, interest in structural linguistics, taking into account the teaching methods that meet the individual characteristics of students.

It has been revealed that peculiarities of introduction of innovative technologies of teaching foreign languages in universities. So, it proves the inseparability of information and communicative activity, orientation on education, activity of students, activation of general and professional communication. It is emphasized that in the process of social informatization language skills increase information literacy, ensure the successful performance of professional functions related to communication in the context of the global information space.

Socio-economic transformations and technical progress have led to rethinking in relation to foreign languages and in accordance with the methodological support of the process of their teaching. This contributed to active scientific research in the direction of finding new methods of teaching foreign languages, which gradually took the form of such pedagogical technologies as communicatively oriented, integrated, project, developmental, personality-oriented technology, interactive, information technology.

As a result, the change in the nature of Ukraine's international relations and the internationalization and technicalization of various spheres of public life have made the possession of foreign languages an urgent need for practical and intellectual human activity. Along with, the study of the discipline "Foreign Language" contributes to the expansion of educational horizons, socialization and preparation of applicants for higher education for their future professional activities in a multinational and multicultural world.

Key words: *innovation, foreign language, pedagogical technologies, educational process, didactic training, innovative activity, interference.*